

Barátné Hajdu Ágnes

Identitást erősítő jelenségek a vásárhelyi olvasókörok és társadalmi egyesületek történetében

1. Az olvasó körök fogalma, kialakulásuk és néhány, az identitás szempontjából is fontos jellemzőjük

Az olvasókörok meghatározásával sokan, többféle szempontból és célból próbálkoztak már. Mielőtt mélyebben vizsgálánák a címben jelzett jelenséget érdemes tisztáznunk a fogalmat.

„Könyvek gyűjtésére, olvasására, időszaki sajtótermékek előfizetésére alakult egyesület. Magyarországon a felvilágosodás korában politikai céllal is szerveződtek olvasókörok az értelmiség körében. [...] A **Budai Olvasókörok** (al. 1793) tagjai között neves jakobinusok is voltak.”²⁷³

„Olyan közművelődési egyesület, amely tagjainak színvonalas olvasnivalót nyújt és alkalmat teremt a lakóhely társadalmi életében való részvételre.”²⁷⁴

„...sokkal többről van szó, mint a művelődés egyik lehetséges útját járó szervezetek létrehozásáról ... A múlt tanulsága is az - s a jelené még inkább -, hogy az olvasókörok elnevezés gyűjtőfogalom, benne igen sokféle törekvés és cél rejlik. Ezek között a tagság művelődésének segítése csak egyik, de a jó olvasókörok a helyi demokrácia és a társas élet alapvető intézményévé válhat. Fontos szerepet kap bennük a múlt értékes örökségének ápolása, ezen belül saját hagyományaik újjáélesztése.”²⁷⁵

Az olvasókörok kialakulásának átgondolásakor a *föltörekvés* társadalmi méretekben való jelenléte mellett kézenfekvő figyelembe venni az *összefogásban* rejlő megsokszorozott erőt.

²⁷³ Magyar Nagylexikon XIV. kötet Nyl-Pom. Szerk. Bagi Valéria et al. Budapest. Magyar Nagylexikon Kiadó, 2002. 147. p.

²⁷⁴ Magyar Értelmező Kéziszótár. Szerk. Juhász József et al. 2. átdolgozott kiadás. Budapest. Akadémia Kiadó, 2003. 1011. p. [elektronikus dokumentum]

²⁷⁵ HAJDU Géza: Az olvasókörok városa, Hódmezővásárhely: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2002, 53-54.p.

Ha e két eszmekört *együttes* hatásukban vizsgáljuk, máris természetesen adódik, hogy a legtöbb egyesület kulturális jellegű volt. Az egyéni tudást, művelődést tűzte ki célul, amelyet közösségi keretben láttak leginkább megközelíthetőnek. Ez a szép idea ilyen kristálytisztán nálunk azonban legfeljebb a 19. századi olvasókörokre, egyletekre nézve érvényes. Az olvasás és más kulturális tevékenységek jegyében szervezett közösségek elősegítették a *közgondolkodás fejlődését*, egyben pedig a *tudatosan cselekvő emberek egyéni képességeinek kibontakozását, valamint a közösséghez, városhoz, nemzethez való tartozás érzését*.

A későbbi időszakban – bár az egyesületek gyakran idézett „alkotmányában”, vagyis az alapszabályokban erre mint célra mindenütt hivatkoznak – a működés, a mindennapi élet gyakorlatában egyéb tevékenységi formák és törekvések is bekerültek. Helyenként gazdasági érdekek, másutt szórakozási formák, a társas élet eseményei, esetenként pedig az egyébként tilosnak deklarált politikai tevékenység háttérbe szorította a közműveltség emelésének nemes eszméjét.

Nagy hiba lenne, ha a közös szórakozást, a társas életet valamiféle haszontalanságnak minősítenénk. Különösen a várostól távol, a tanyavilágban egy évszázadon át ez volt szinte az egyetlen módja a nehéz munkával töltött napok utáni fölüdülésnek, hasznos eszmecserének, együttlétnek.

Senki nem gondolhatta komolyan, hogy a műveltségben való előrehaladás önmagáért való lenne. Az olvasás és más kulturális tevékenységek jegyében szervezett közösségek elősegítették a közgondolkodás fejlődését, egyben pedig a tudatosan cselekvő emberek egyéni képességeinek kibontakozását. Az állam sohasem tudta egyedül megoldani a *lakosság művelődésének* ügyét, ahogyan később nevezték: a népművelést, korszerűbben: közművelődést. Ez pedig a nemzet fennmaradása, az ország előrehaladása szempontjából elsőrangú, mondhatjuk: *létkérdés*.

Eötvös József Felhívás népnevelési egyletek alakítására c. írásában (1867) így jellemzi a nép önművelésének szükségességét, s az olvasóköroök semmi mással nem pótolható szerepét.

„Ha van feladat, melynek megoldására az állam minden hatalma elégtelen – ez a népnevelés. Oly feladat ez, melyet csak a nép maga oldhat meg.

Az egyes ember, de még inkább egy nemzet nem élettelen anyag, melyet a leghatalmasabb művész is tetszése szerint faraghatna képzeletében előtte lebegő ideáljának megfelelővé. Az

emberi szellem úgy egyéni létében, mint társadalmi közösségében oly önálló hatalom, mely egyedül önmunkásságával fejtheti ki erőit és képességeit.

A népnek csak magának lehet önmagát művelnie.”²⁷⁶

Az igazi hazafiság sem képzelhető el az önművelés nélkül. Mi lesz abból az országból, amelyet fiai nem szeretnek, amelyért áldozatokra nem hajlandók? Különösen fontos mindez azokban az években, amelyeket a szabadságharc, később a háború elvesztése, majd Trianon vezet be.

Az olvasókörök története a felvilágosodás kori kezdeti formáitól a kiegyezés utáni felvirágzáson át egészen a II. világháború utáni koalíciós időszakig folyamatosnak tekinthető, de még sem tekinthetünk el egyfajta korszakolástól, mert ez az egységesnek tekinthető mozgalom fejlődése világosan meghatározható szakaszokból áll.

- Felvilágosodás – többek között *Bessenyei György* tevékenysége nyomán
- Reformkor – *Széchenyi István* kezdeményezési
- Szabadságharc és az azt követő időszak
- Kiegyezés – Eötvös József támogatása és az általános tankötelezettség lehetősége
- Dualizmus – a tömeges alapítás kezdete
- **Két világháború közötti időszak**
- **1945 után – az elkerülhetetlen vég**²⁷⁷

majd az

- 1989-ben kezdődő megújulás.

2 Hódmezővásárhely

Nem kell elfogult lokálpatriótának lenni ahhoz, hogy elfogadjuk, Hódmezővásárhely a körök, egyesületek szervezése tekintetében egészen különleges helyet foglal el hazánk történetében. Bár másutt is voltak művelődési társaságok, de sehol ilyen korán és ennyi, ilyen hatásfokkal működő nem volt. A körülöttük kialakult helyi közösségekhez a *felöltt lakosságnak mintegy fele kapcsolódott*. Jelen voltak az egyesületek az ekkorra már erősen tagolt társadalom

²⁷⁶ EÖTVÖS József: Kultúra és nevelés, Bp.: Magyar Helikon (Eötvös József művei), 1976, 331.p.

²⁷⁷ tanulmányunkban elsősorban az utolsó két korszakra koncentrálunk

minden rétegében. A városi polgárság, iparosok, munkások stb. csakúgy létrehozták saját szervezeteiket, mint a zömmel tanyán élő parasztság. Nem hiányoztak azok a „kovász-emberek” sem, akik hajlandók voltak vállalni az összefogás serkentését, a szervezőmunkát és még - a válságos időkben is - az anyagi áldozatokat. Nem lehet véletlen, hogy a rendszerváltozással újjáéledő olvasóköroeknek is a legerősebb hazai bástyája Vásárhely lett.

2.1 Az olvasóköro városa – megnevezés – a kitűnés, mint identitást erősítő tényező²⁷⁸

A kiegyezés után egyre több olvasóköro szerveződött országszerte, melyek közül a legtöbb ellenzéki köro volt, nem egy közülük, kimondottan baloldali. Vásárhely a 19. sz. végére valóban az „olvasóköro városa” lett. A városban az 1848/1849-es szabadságharc előtt 9 polgári egyesület alakult, majd folyamatosan gyarapodott a számuk az 1880-as évek végéig. Ekkor néhány évig visszaesett a körolakítási kedv, de 1893-tól ismét évente alakultak újabb olvasókörok.²⁷⁹ 1892-ben *Soós János* levéltárnok kimutatása alapján a Hódmezővásárhely területén működő egyletek, társaságok, társadalmi szervezetek száma 70.²⁸⁰ Az utolsóként bejegyzett **Mártélyi Olvasóköro** alapításának ideje 1889. október 6.

A Faluszövetség kimutatása szerint 1922-ben vásárhelyen 51 olvasóköro volt. Az 1938-as kamarai adatok pedig már 64 vásárhelyi köro tartottak nyilván.²⁸¹

A korabeli iratok tanúsága szerint mind a körok vezetöi, mind a tagság, mind pedig a város vezetősége tudata ennek a kiemelkedő elterjedtségnek a jelentőségét, és gyakran utaltak erre, amikor például kialakították a körok támogatásának éves rendszerét, vagy a köroket használták fel, hogy terjesszék a modern mezögazdasági szemléletet. A **Gazdasági Egyesület** és a **Hódmezővásárhelyi Állattenyésztő (Szarvasmarha-tenyésztő) Egyesület** is folyamatosan együttműködött az egyesületekkel. Télen tanfolyamokat tartottak, máskor ingyenes tenyész-szemlékkel igyekeztek a minőségi állattenyésztést segíteni felhasználva a körok szervezettségét.

2.2 Harc a független Magyarorszáért – a közös cél

²⁷⁸ Hódmezővásárhelyt az olvasókörok városának először Gulyás Pál nevezte, amivel mind a korai keletkezésre, mind a nagyszámú elterjedésre utalt, de az elnevezés általánosan ismertté és használttá Hajdu Géza munkássága nyomán vált, különleges öntudatot adva ezzel a hagyományaikat ápoló, később újjá alakuló közösségeknek, a városnak és az elszármazottaknak is.

²⁷⁹ HAJDU Géza: Vásárhelyi egyletek és könyvtárak, Szeged: Somogyi-könyvtár, 1977, 97.p.

²⁸⁰ 148/892. aug.3. irat

²⁸¹ HAJDU Géza: Vásárhelyi egyletek és könyvtárak, Szeged: Somogyi-könyvtár, 1977, 101.p.

1867 után „a parasztság rövid idő alatt meggyűlölte az új rendszert, és megindította harcát a független Magyarországért. A mozgalom szervezetté, céltudatosá válásában nagy szerepe volt *Kossuthnak, Madarász Lászlónak* és a szélsőbal munkájának.”²⁸² Kossuth a parasztságban látta a lehetőséget a rendszer belső bomlasztására, ezért nagy figyelemmel kísérte a népi szervezetek munkáját. Leveleivel bízta és tanáccsal látta el a körök tagjait. Ezeket a leveleket a körökben természetesen nagy tisztelet övezte. Másolatokat készítettek róluk, díszes mappában tartották őket, együtt más 48-as vonatkozású iratokkal.

1885. november 5-én kelt, a **IV. Olvasó Népkörnek** írt levelében Kossuth - válaszul a névnapjára küldött ezüst tintatartóért - a következőt írja: ²⁸³

„Tisztelt Uraim!

Bocsássanak meg nekem, aggkorom gyarlóságai, 's körülményeim kényszerűsége által íróasztalomtól gyakran hetekig távoltartott öregembernek, hogy ily későn mondok köszönetet hő érzéssel viszonzott szeretetük nyilatkozatáért, 's a művészi becsű szép emlék tárgyért, melyekkel engem névnapom 83dik évfordulója alkalmából megörvendeztettek.

Önök azt a 83 évet oly életkornak mondják melyet a földilét Ura csak választottainak szokott megadni. [...] Hanem Önök azt a parányi közt, mely még az örök álm nyugalmától elválaszt, behintették a szeretet virágaival, 's nekem örömtelen öregnek e virágok nagyon kedvesek; legyenek Önök megáldottak érettök, 's legyen megáldott magyar városuk, mely az enyém is: hálával mondom hogy az enyim is, mert hiszen kitagadott pária lennék, ha városuk ingyen jóvoltából Hód Mező Vásárhely polgára nem volnék!”

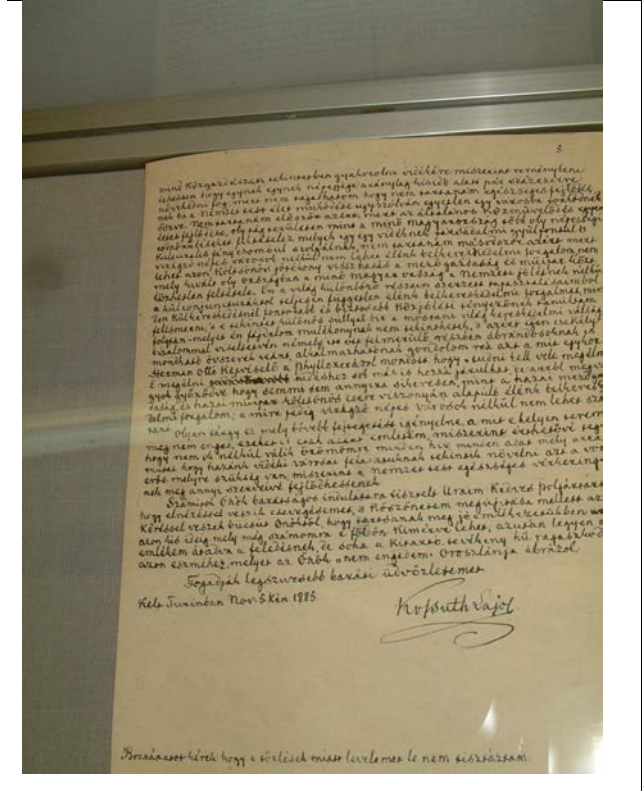
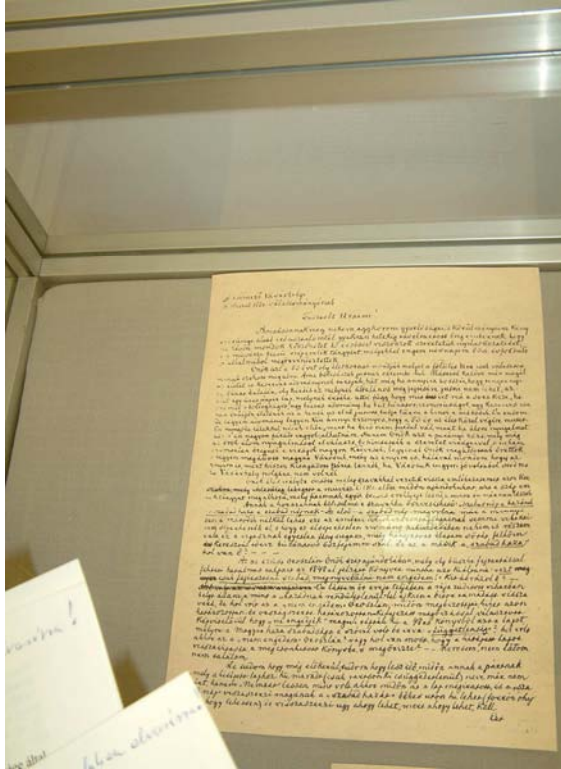
[...] „Számítok Önök barátságos indulatára, tisztelt Uraim. Kedves Polgártársaim! hogy elnézéssel veszik csevegésemet, 's köszönetem megújítása mellett azon kéréssel veszek búcsút Önöktől, hogy tartsanak meg jó emlékezetükben azon kis ideig, mely még számomra e földön kimérve lehet; azután legyen nevem, emlékem átadva a feledésnek, de soha a kitartó, tevékeny hű ragaszkodás azon eszméhez, melyet az Önök 'nem engedem' oroszlánja ábrázol.

Fogadják legszívesebb baráti üdvözetemet.

Kelt Turinban Nov.5.kén 1885.

²⁸² HAJDU Géza: Vásárhelyi egyletek és könyvtárak, Szeged: Somogyi-könyvtár, 1977, 51.p.

²⁸³ A levél eredetije a Tornyai János Múzeum gyűjteményének értékes darabja

Kossuth Lajos levele a IV. Olvasó Népkörnek 1885-ben – kiállítva 2007. nyarán a Hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban

Csoda-e, hogy az 1848-as eszmék az 1949–1951-es megszűnésig mindvégig jelen voltak a körök életében. Néhány egyesület még a nevében is kinyilatkoztatta ezt a szellemiséget, pl. az 1912-ben alapított **Hódmezővásárhelyi 48-as Bercsényi Olvasókör**. Természetesen március 15-e, mint a legjelesebb ünnep kapott helyett a körök életében. És a karitatív szemlélet is, mely először a 48-as honvédek, özvegyek és árvák felkarolásával jelentkezett az olvasókörök és más társadalmi egyesületek tevékenységében.

2.3 Politizálás, ill. a nem politizálás identitást erősítő szerepe

A politizálás és ennek ellentette, a nem politizálás is jelen van az olvasókörök történetében, hisz a 48-as eszmék ápolása is egyfajta állásfoglalás volt, akárcsak az agrárszocialista gondolatok megjelenése az egyesületekben. Az első agrárszocialista jellegű szerveződés, a **Általános Munkás Olvasóegyesület** is Hódmezővásárhelyen alakult meg (1891).

„A könyvet mindenütt kincsként kezelték, gondosan vigyáztak rá. Mikor 1894-ben Hódmezővásárhelyen a csendőrség a legnagyobb olvasóköri házkutatást tartott, és könyveket, röpiratokat foglalt le, másnap a tagság összegyűlt a csendőrlaktanya előtt, és felháborodottan követelte az elkobzott anyag visszaadását. A tüntetés csak akkor szűnt meg, mikor a csendőrség az elnököt, Szántó Kovács Jánost három társával együtt letartóztatta és a tömeget szétverte.”²⁸⁴

A meghatározások közül csak egyben található utalás az olvasókörök politikai szerepére, pedig az olvasókörök tagjait az olvasáson és a mulatságok szervezésén kívül általában összekötötte az aktuális hatalommal való szembenállás is, hisz a körök tagjai majdnem mindig ellenzékiek voltak. Ennek ellenére kijelenthetjük – az alapszabályokban is deklaráltan az jelenik meg –, hogy az olvasóköröknek nem a politizálás volt az elsődleges célja, hanem a művelődés.

1909. január 09-én a korabeli jegyzőkönyvek szerint, hogy az **Első Olvasó Népkör** akkori elnöke, id. Tölcséry István főgimnázium tanár megnyitó beszédében a tagokat felkérte, hogy ne politizáljanak, mert az „kétélű fegyver, mellyel az ember magát is ellenfelét is megvágja, hanem arra törekedjünk, hogy minél több szépet és jót tanuljunk.”

Az 1936. febr.16-i, a Gazdasági Egyesület szervezésében tartott olvasóköri találkozón Lázár Dezső gazdasági főtanácsos megnyitó beszédében a következőket mondta: „Mindegyik körnek meg van a maga hivatása azon határrész gazdáinak érdekében, ahol a székhelyük van. A régi világban, amikor még a gazdáknak is a mai viszonyokhoz mérten azt mondhatni, hogy jó sora volt, a körök nem töltöttek be oly nagy hivatást [...] Az olvasóköröknek pedig egyáltalán nem hivatásuk az, hogy politikával foglalkozzanak, sőt ha céljukat tekintik, akkor meg egyenesen kizárt dolog is, mert egyetlen körök alapszabálya sem engedi meg a politizálást. Ma az olvasóköröknek a legfőbb hivatása volna a beléje tömörült gazdák gazdasági érdekeinek az előmozdítása önképzés által, a környezet sérelmeinek az illetékes helyre való eljuttatása, a termelés és az értékesítés megszervezése és azok előmozdítása.”²⁸⁵

Ez persze egy speciális, a Gazdasági Egyesület oldaláról való megközelítés, mégis mutatja azt, hogy ezek a társadalmi egyesületek együttműködtek, tevékenységeik kiegészítették

²⁸⁴ CSAPODI Csaba, TÓTH András, VÉRTESY Miklós: Magyar könyvtártörténet, Bp. : Gondolat, 1987, 541 p. Letöltve: 2009.január 19. <http://mek.niif.hu/03100/03159/html/csapod19.htm>

²⁸⁵ A Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület iratai X.117, jegyzőkönyv CSML HL = Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára

egymást és tagjaik segítették a másikat. Ezen a találkozón például a Gazdasági Egyesület előterjesztette, hogy kedvezőbb feltételek mellett szervezhessenek bálakat és más műsoros esteket az olvasókörök.

A politizálás kérdése, ill. ennek elkerülése többször felmerül szinte minden kör életében. Különösen kikerülhetetlen volt ez az 1945 utáni időszakban:

A Mártélyoldali Kisgazda Kör 1946. jún.29. rendkívüli közgyűlésén – a pénzügyek tárgyalása után az elnök bejelentette, hogy a nemzeti parasztpárt kéri a kör helyiségeit gyűlés és szervezkedés céljára. A tagság élénk vita után úgy döntött, hogy az eddigi gyakorlat mellett marad: a kör helyiségeit előzetes bejelentés után bármelyik pártnak (ha nincs elfoglalva a kör céljaira) a politikai helyzet ismertetésére átadja, de párttevékenységet egyik pártnak sem engednek a körben, mivel a kör párton kívüli. Az elnök a továbbiakban ismerteti a Parasztszövetség felhívását, melyben kéri a kört, hogy mint testület lépjen be a tagjai sorába. Határozat: A kör, mint testület nem lép be a Parasztszövetségbe. Alig négy hónap múlva azonban a kör mérlegelve a lehetséges előnyöket mégis enged a kérésnek és 1946. okt.5-én megalakul a körben a helyi Parasztszövetség.

A **Hódmezővásárhelyi Iparosasszonyok Egyesülete** ülésein is felmerült a politikai pártokhoz való csatlakozás lehetősége. 1945. szept.24-ei ülés egyik fontos témája, hogy az egyesület tagjai az eddig támogatott rétegek mellett, a hadifoglyokon is szeretnének segíteni adományokkal. *Szőke Imre* az Ipartestület elnöke felhívta a megjelent iparos asszonyokat, hogy iratkozzanak be a pártokba és úgy működjenek. *Kruszlicz Károlyné* válasza: „Az Iparos Nőegylet sosem politizált és most sem hajlandó semmi párt politikát folytatni. Azonban a tagoknál ez egyéni dolog. Nekünk mondá az elaggott iparosok, özvegyek és árvák sorsa a szívügyünk és ezekért dolgozunk és csak jótékonysággal foglalkozunk.”²⁸⁶

2.4 Az olvasókörök gyűjteményének identitást erősítő szerepe (földrajzi, szakmai identitás)

Hajdu Géza vásárhelyi fölmérése: egy-egy belterületi körben 257–2254, tanyai körben 50–756 kötet könyv volt, amelyet a lakosság rendszeresen olvasott, cserélt. A gyűjtemény forrása a gyakran elkülönülő tagdíj, a kör bevétele, a rendszeres városi és az eseti

²⁸⁶ 2002.76.53.2. sz. jegyzőkönyv, Tornyai János Múzeum

minisztériumi támogatás. A kultuszminisztérium előbb föliratos könyves ládát, majd *bibliotékát*, azaz könyves szekrényt ajándékozott a köröknek.

Az állomány tartalmi összetétele rendkívül változatos volt, a politika és szépirodalom mellett többféle ismeretkör és tudományág (történettudomány, földrajz, útleírás, filozófia, teológia) képviselve volt.

Az olvasókörök gyűjtötték költőink, íróink köteteit, de a sekélyes népi adomákat, betyárlegendákat, rémdrámákat tartalmazó ponyvák is megtalálhatók voltak a kis könyvtárakban. Kiemelt hangsúlyt kaptak a helyi szerzők, mint pl. *Bibó Lajos* és *Pákozdy Ferenc*, ezzel teremtve meg azt a kulturális összetartozást, erkölcsi közösséget, mely a mai napig egyik meghatározója ezeknek a köröknek.

Érdekességként említhető, hogy a Tornyai János Múzeumban lévő *Bodrogi János*²⁸⁷ hagyatékában található a személyes iratok mellett egy népkönyvtári könyv is található.

	
<p>Népkönyvtári könyv Bodrogi János hagyatékában</p>	<p>Bibó Lajos regényéből készült mozifilm plakátja</p>

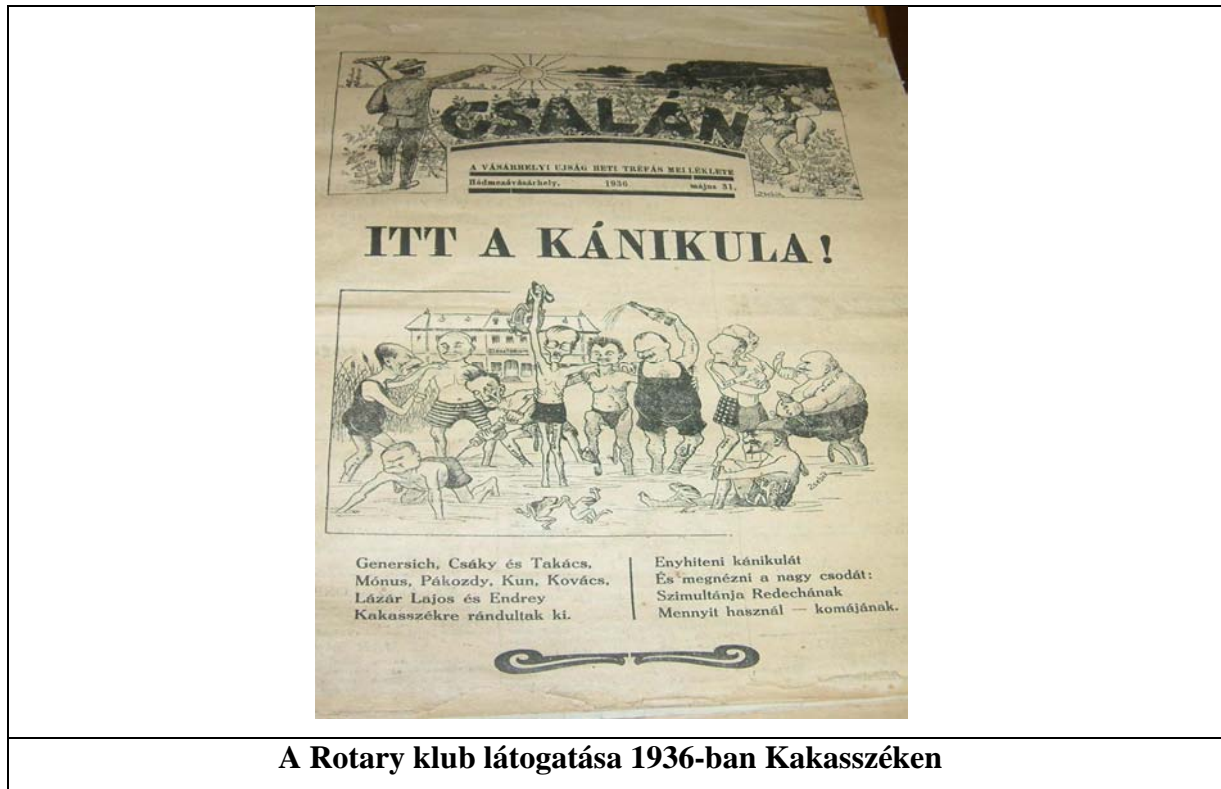
A **Visszhangutcai Olvasókör** 1921-ben kiadott, 522 tételes könyvtári jegyzékében már 3 Bibó Lajos könyvvel találkozunk²⁸⁸, bár az író első, önálló novelláskötete csak 1923 áprilisában jelenik meg.²⁸⁹

²⁸⁷ a városi könyvtár könyvtárosa, több olvasókör könyvtárnoka, a Hódmezővásárhelyi Dolgozók Énekkarának alapító tagja és történetének krónikása,

²⁸⁸ Vásárhelyi történetek; Viharos idők; Trikolor alatt – újságírói munkásságának válogatásai

²⁸⁹ A fáklya füstölve ég

A könyveken kívül a körök rendszeresen járatták a helyi lapokat. Vásárhelyen a 20. sz. elején volt olyan időszak, amikor több önálló napilap, ill. *Tornyai János* festőművész által illusztrált élclap jelent meg. A helyi periodikákon kívül legalább egy országos, ill. Pesten kiadott napi- vagy hetilapra is előfizettek, a tehetősebbek vagy áldozatkészebbek kettőre, háromra is.

A Rotary klub látogatása 1936-ban Kakasszéken

Csáky Lajos főügyész, a többek között a **Rotary klub** alelnöke a rá oly jellemző derűs humorral kommentálja a karikatúra fogadtatását: „*úgy látom, hogy mindenki a másíknak a képét élvezí, a saját magáét azonban csak múltóan méltányoljá*”

A két világháború között rendszeresen megvették a mezőgazdasággal foglalkozó szaklapokat és gyűjtötték a szakkönyveket is.

2.5 Alapszabály, használati szabályzat

Az olvasókörök szabályzatai alapján megismerhetjük a szigorúan őrzött értékrendet, miszerint a rendbontókat azonnal megfenyítették, szükség esetén végleg kitiltották. Ez az érték és a belőle adódó olvasóköri élet őrizte meg az anyanyelv tájjellegét, a helyi viseletet, a hazaszeretetet, a magyarságtudatot.

Az alapszabályok megfogalmazásakor észrevehetjük – különösen a kiegyezés óta -, hogy a tapasztaltabbak, a minisztériumi jóváhagyást már megkapott egyesületek segítették a most indulókat és a legjobb alapszabályok példaként szolgáltak a többiek számára.

Az Első Olvasó Népkör alapszabálya²⁹⁰

II. szakasz – a célok

- „Célja az »Olvasó Népkörnek« egy olyan egyesülési pontot képezni, hol az egyesület tagjai nemzetiség, vallás- és rang különbség nélkül, minél gyakrabban összejöhessenek, a kölcsönös eszmecsere, és barátságos társalgás, továbbá a hírlapok olvasása által szellemi életüket pezsgésben tarthassák, értelmüket, felfogásukat így élesíthessék, s a társadalmi, mint országos ügyekben jártasságot sajátíthassanak el, s a netalán hiányos nevelést így folytonos magán képzés által utánpótolhassák.”

„IV. szakasz

- *Minden községi honpolgár tag lehet, akit az ügyszeretete és társalgási vágya mellett feddhetetlen erkölcse is ajánl.” [...]*

2.6 Szervezeti élet

Az olvasókörök belülről, vagy alulról építkeztek

Az ünnepi műsorok, megemlékezések, multságok, bálók segítik a közösségformálást, erősítik mind hazafiúi érzéseket, mind a helyi kötődést. A báli meghívók a kutatás egyik legfontosabb forrásai.

Megemlékezések és karitatív tevékenységek:

A körök életének két meghatározó élettere (különös tekintettel a világháborúk, gazdasági válság, nehéz időszakok idején) a nemzeti tudatot erősítő ünnepek – hangsúlyosan március 15-e –, valamint az elesettek megsegítése. A Rotary klub alakuló ülésén 1931-ben két téma volt:

1. a közelgő március 15-e méltó megünneplése. Szalagok és koszorú vétele.

²⁹⁰ HAJDU Géza: Vásárhelyi egyesületek és könyvtárak, Szeged: Somogyi-könyvtár, 1977, 10–11. p.

2. a támogatandó rétegek kiválasztása és a segítség módjainak számbavétele.

2.7 Közös feladatok, tanulás, szórakozás

A legtöbb egyesület rendelkezett énekkarral vagy színjátszó körrel. Maguk készítették a jelmezt és a díszletet. Nem egy körben a színjátékot a tanító írta vagy irodalmi alkotásokból állította össze. Ezek színvonaláról megoszlanak a vélemények. Tornyai János mondta, hogy „nem baj, ha a fal tele van gyöngé képekkel. Kerüljön rá egyetlen értékes, az majd letúrja a giccset”. Így volt ez a körű drámajátszással is.

A mozgás és a játék is általános volt az egyesületekben. Rendszeresen tartottak teke- és biliárdversenyeket, ugyanakkor tiltották a szerencsejátékokat. Eleinte a kártyát is, de ezzel kapcsolatban később elnézőek voltak.

A nők ősztől tavaszig kézimunkáztak. Pünkösdre kiállításon mutatták be legszebb hímzéseiket.

Télen ezüst- és aranykalászos tanfolyamok, gazdálkodással kapcsolatos előadások, közegészségügyi felvilágosító programok voltak, de gyakran találkozhattunk író-olvasó találkozókkal is. Ezek közül egyik legismertebb Móricz Zsigmond körútja; a Kutaspusztai Olvasókörben mondott Bibó méltatása.

2.8 Ifjúsági egyesületek - az összetartozás, a tradíciók, a nemes eszmék tovább örökítói

A legtöbb társadalmi egyesületben kitüntetett szerepet kapott a fiatalság nevelése. Gyakran rendelkeztek ifjúsági tagozattal is, de sok közülük teljesen önálló volt, pl. **Mártélyi Ifjúsági Egyesület**. A fiatalok kivették a részüket a multságok szervezéséből, megrendelték a hozzávalókat, és gyakran a színművek előadói is voltak.

2.9 A vallás és olvasókörök

A vallás, a hit természetes része volt a minden napoknak, így a körök életének is. Papok és lelkészek fölvtva jártak ki azokba a külterületi olvasókörökbe, amelyek messze estek a városi, falusi templomoktól; a tevékenységeikre Isten áldását kérték stb. A hit ereje hatja át minden tevékenységüket.

„Legfőbb óhajom és kérésem, hogy engedje az Isten, hogy könyvtárunkat, minél előbb újíthassuk”²⁹¹

2.10 A világháborúk

Megnő a segítségre szorulóknak száma, csökkennek az anyagi lehetőségek. A fronton lévők családja, hadiárvák, hadiözvegyek, hadifoglyok, a katonák mind-mind támogatásra szorulnak. A Hódmezővásárhelyen kimagasló számban működő olvasókörök, társadalmi egyesületek, bár bevételeik és gyakran taglétszámuk is csökkent, mégis megtalálták a módját annak, hogy egyre növekvőbb mértékben segítsenek a legelesettebbeken. A hősi halált haltak emléktáblát kaptak a körök falain, megemlékeztek róluk üléseiken, őrizték emléküket.

„A rettenetes háború hála Istennek elmúlt, hazajöhettek sokat szenvedett egyleti tagjaink, akiket itt most ez alkalommal örömmel és szeretettel üdvözölünk; akik nem jöhettek vissza, azoknak emlékét mély fájdalommal szívünkbe zárjuk.”²⁹²

A társadalmi összefogás jelképei a zászlószentelések, a szalagok és zászlószögek vétele állandósultak ezekben az években.

3 Összefoglalás

Az identitást erősítő jelenségek egyszerre általánosíthatók, de ugyanakkor meghatározó módon jellemzik a vásárhelyi olvasóköröket és társadalmi egyesületeket. Ez a kitűnés, Bibó Lajost idézve, a hibások, a többet akarók közössége eredményezte ezt a különleges és megismételhetetlen gazdagságot, mely mind kultúrában, mind emberségben jellemezte a vázolt időszakot.

Olvasókörhöz tartozni jó volt, az ma is. Ott tisztséget viselni megbecsülést jelentett és jelent. Tiszteletet fejezett ki, ha valakiről azt mondták: *olvasott ember*. Tudom, mert apai nagyapám a Visszhang Utcai Olvasókörnek alelnöke, majd elnöke volt a harmincas években. Édesapám, aki az Olvasókörök Szövetsége örökös elnöke. Magam az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Karának oktatójaként igyekszem ráeszméltetni a fiatal és

²⁹¹ 1920. ápr.10-i könyvtárnoki beszámoló az Iparegyletben CSML HL

²⁹² Iparegylet 1918-as jelentése CSML HL

kevésbé fiatal generációkat az olvasóköri mozgalom fontosságára. Ez egyben a személyes identitásom is a témához, a városomhoz, a családomhoz.

Barátné Hajdu Ágnes

The Strengthening Identity Features of Reading Associations and Social Club in Hódmezővásárhely

Term of Reading Association is collective term, there are integrated manifold efforts, endeavours and goals: helping cultural improvement of members, take these clubs fundamental institute of local democracy and social life. There is important role of cultivation significant cultural heritage.

Elements of Strengthening Identity Features:

- collaboration, power of collectivity
- soar of a cultural developing
- common and open place of public thinking
- patriotism, worship of Kossuth, wars, charity
- “City of Reading Associations” – denomination, manifestation, differences from other city, consciousness
- question of politics and/or no politics
- collection of library in the Reading Associations (geographical, professional identity)
- fundamental rules: scale of value, native language, national and local costume, patriotism, awareness of Hungarians
- common goals, missions, learning, entertainment
- power of religion, wishing of culture
- traditions, social clubs helped to keep generous ideas
- Youth, who perpetuates traditions and generous ideas.